

DEVLET İNŞASINDA BAŞARI VE KURUMLARA TALEP: TÜRKİYE’NİN AFGANİSTAN’DAKİ ROLÜ (2001-2011)

Mehmet YILDIZ*

ÖZET

Akademik çevrelerde, uzun süredir devlet inşasında başarı elde etmek amacıyla yapılan tartışmalar devam etmektedir. Günümüzde icra edilen Afganistan devlet inşası da, yapılan veya yapılacak çalışmaları test edebilme imkânı sağlayan önemli bir örnek olaydır. Afganistan’da Batı, güvenliğe öncelik vermenin tek başına devlet inşasında başarı getirmeyeceğini görmüştür. Buna karşı Türkiye’nin Afganistan’da üstlenmiş olduğu yumuşak gücü ön plana çıkaran ve tüm yerel aktörleri devlet inşa sürecine katılmaya teşvik eden rolünün önemi, her geçen gün artmaya devam etmektedir. Akademik çevreler tarafından, “devlet inşasında başarının nasıl sağlanacağı” sorusuna cevap aranırken, Türkiye’nin Afganistan’daki rolü incelenmesi gereken bir gerçekliktir. Makalede bu gerçeklik ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet inşasında başarı, yumuşak güç, Türkiye, Afganistan, kurumlara talep.

SUCCESS IN STATEBUILDING AND DEMANDING OF INSTITUTIONS: TURKEY’S ROLE IN AFGHANISTAN (2001-2011)

ABSTRACT

In academic circles, the discussions have continued in order to achieve success in state building for a long time. Today, the execution of state building in Afghanistan is an important example of event provides the possibility to test the work made or to be made. West gained in Afghanistan, giving priority to security will just not bring success in state building. Meanwhile, the importance of the role of Turkey, which highlighting the soft power and encouraging all of the local actors to participate in state building process has continued to grow with each passing day in Afghanistan. Turkey's role in Afghanistan is the reality that needs to be examined, searching for the answer to the question of “how can we achieve the success in state building” by academic circles. This article tries to put forward this reality.

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İletişim: mehmetyldiz@hotmail.com

Key Words: *Success in state building, soft power, Turkey, Afghanistan, demanding of Institutions.*

1. GİRİŞ

Afganistan, 11 Eylül sonrası başlayan Sınırsız Özgürlük Harekâtı ile birlikte, devlet inşa sürecine girmiştir. Bu süreç, 2010 yılında yapılan İkinci Londra Konferansı, Kabil Konferansı, NATO Lizbon Zirvesi ile birlikte çekilme ve yerel otoriteye yönetimi bırakma aşamasına gelmiştir. Yaklaşık on yıl süren bu dönemde, Türkiye gerek BM gerek NATO çerçevesinde, Afganistan'ın inşasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türkiye'nin Afganistan'da yumuşak güç (soft power) kullanarak yaptığı katkılar, hem Afganistan'daki yerel aktörler ve hükümet hem de diğer müttefik ülkeler tarafından takdirle karşılanmış ve Türkiye'nin devlet inşa sürecindeki rolünü her geçen gün artırmıştır.

Son dönemde Afganistan devlet inşa sürecinin başarısının, sadece askeri yöntemlerle değil sivil çözümler ve tüm grupları kapsayacak bir diyalog süreciyle olması gerektiği yönünde uluslararası otoriteler tarafından yapılan açıklamalar, yumuşak gücün (soft power) devlet inşası sürecinde sert güçten (hard-power) daha önemli olduğunu göstermektedir. Makalede; Devlet İnşasının başarısı için, devlet inşa eden ülkelerin ve uluslararası toplumun, Türkiye'nin Afganistan'da icra edilen devlet inşa sürecinde (2001-2011 arası dönem) gösterdiği başarı örnek olayından yola çıkarak, tüm kesimleri kapsayacak “yumuşak güç (soft power)” içeren politikaları “sert güç (hard power)” içeren politikalara göre daha fazla tercih etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Makalede; sıra ile devlet inşasında başarı, Batı ve Afganistan'da devlet inşası, Türkiye ve Afganistan'da devlet inşası, Afganistan devlet inşasında yumuşak güç-başarı ilişkisi analiz edilecektir.

2. DEVLET İNŞASINDA BAŞARI

Literatürde birbiriyle ana çatı itibari ile uyuşan ancak bazı kavramlarda farklılık gösteren devlet inşası tanımları bulunmaktadır. Francis Fukuyama'a göre devlet inşası “Yeni devlet kurumları kurmak ve olanları güçlendirmektir.” (Fukuyama, 2005: 7); David Chandler'a göre devlet inşası “Vatandaşların fiziksel ve ekonomik güvenliğini sağlayacak şekilde devlet kurumlarını inşa veya yeniden inşa edilmesidir.” (Chandler, 2006: 1); Fairlie Chappuis ve Heiner Hanggi'e göre devlet inşası “Devlet kurumlarının

yaratılmasıdır.” (Chappuis ve Hanggi, 2009: 33); Monika Heupel’a göre devlet inşası “Zayıf, bozulmuş ve çökmüş devlet kurumlarının temel alanlarda modern devlet kapasitesine ulaşacak şekilde yeniden inşa edilmesidir.” (Heupel, 2009: 59); Paul D. Miller’a göre devlet inşası “Liberal devletlerin, askeri, politik ve ekonomik güç kullanarak liberal normlara göre (Westfalya Tarzı) zayıf, başarısız ve çökmüş devletlerin daha efektif şekilde yönetilmelerini sağlamaktır.” (Miller, 2010: 9). Tanımların sayısını artırmak mümkündür. Ancak literatürden anlaşıldığı üzere, devlet kurumlarının güçlendirilmesi konusunda bir kavram birliği bulunmasına rağmen devletin güçlendirilmesi gereken kurum ve boyutlarında farklılıklar bulunmaktadır.

İnşa edilecek devletin nasıl tespit edileceği konusunda da literatürde birbirine yakın ama farklı kavramlar bulunmaktadır. Literatürde inşa edilecek devletler, zayıf (weak), başarısız (failed), çökmüş (colapsed) devlet gibi farklı isimler almaktadırlar. Günümüzde zayıf, başarısız ve çökmüş devletlerde, devletin güçlendirilmesini amaçlayan devlet inşasında, başarı sağlamaya çalışan değişik yaklaşımlar, akademik çevrelerde tartışılmaya devam etmektedir. Devlet inşasının başarısını, inşacı devletlerin yaptıklarıyla tanımlayan yaklaşımlara göre devlet inşasında başarı, liberalleşmeye, kurumsallaşma, güvenlik ve sivil topluma öncelik verilerek elde edilebilir.

Liberalleşmeye öncelik veren (Liberalization First) yaklaşımın temelini, “Devlet yasallığını, çoğunluğun seçimle belirlediği yönetimden alır.” esası oluşturmaktadır. Philip G. Roeder ve Donald S. Rothchild göre, inşa edilen ülkede demokrasinin temeli olan, güç paylaşımı (power sharing), kontrol ve dengeler (check and balance) sistemi kurulması, gruplar arası çatışmaları engelleyecek ve başarıyı getirecektir (Roeder ve Rothchild, 2005).

Liberalleşmeye öncelik verilmesinin, 1996 Bosna Hersek seçimleri gibi seçimlerde, etnik ve milliyetçi grupların birbiriyle iç savaşa sürüklenmesini engelleyememesinden dolayı, kurumsallaşmaya öncelik veren yaklaşımlar ortaya (Institutionalization First) çıkmıştır. Michael Barnett’a göre “Etkin kurumlar kurulmadan seçimler yapılmamalıdır.” (Barnett, 2006: 89); Roland Paris’e göre “Prematüre liberalleşmeler düşmanlıkları yeniden ateşlemektedir.” (Paris, 2004); Edward D. Mansfield ve Jack L. Snyder’e göre “Mature demokrasiler stabil olmayan ortamda bir şey elde edememektedirler.” (Mansfield ve Snyder, 2005).

Kurumsallaşmaya öncelik veren yaklaşımların, çok teknik ve uzun soluklu olmasından kaynaklı olarak, daha kısa süreli çözüm üreten,

güvenliğe öncelik veren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Charles T. Call'e göre "Güvenlik olmadan diğer görevler imkânsızdır." (Call, 2008: 14); Amitai Etzioni'e göre "Güvenlik demokrasi sağlar ama demokrasi güvenlik sağlayamaz." (Etzioni, 2007: ix); James Dobbins'e göre "Ulus inşasının görevi çatışma olan toplumları barışçı hale getirmektir, ne fakir olanları refaha kavuşturmak ne de otoriter olanları demokratik yapmaktır. İlk görev halkın güvenliği ve insani yardımdır." (Dobbins, 2007: xxiii).

En son olarak, sivil topluma öncelik veren yaklaşım, tüm çatışmaların merkezini insan olduğundan yola çıkarak, inşacı devletlerin en iyi çözümü insana yatırımla sağlayabileceği düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Yaklaşım uluslararası toplumun partilere, kadın gruplarına, sosyal ağlara, spor kulüplerine vb. destek vermesini öngörmektedir. Catherine Barnes'e göre "Çatışmaların kaynağı insan olduğu için insana yatırım en iyi çözümdür." (Barnes, 2006).

Tüm bu akademik yaklaşımları birlikte değerlendirirsek, liberalleşmeye öncelik vermek Bosna örneğinde olduğu gibi çatışmaları engelleyememiştir. Güvenliğe öncelik vermek zamanla askeri işgale dönüşüp toplumda dirençlere yol açmıştır (footprint dilemma). Kurumsallaşmaya öncelik vermek teknik alanlara ağırlık vermeyi gerektirmektedir. Sivil topluma öncelik vermek ise çok uzun vadeli bir çalışma gerektirdiğinden (duration dilemma) gözlemlenmesi zor bir süreçtir. Değinilen nedenlerden dolayı, her ne kadar teknik konular içerse de, kurumsallaşmaya öncelik vermek, sivil topluma öncelik vermekten çok daha kısa, güvenliğe öncelik vermekten daha az toplumsal dirençle karşılaşan, liberalleşmeye geçmeden önce devlete sağlam bir alt yapı sağlayacak, devletin kaybolan güç ve otoritesini yeniden oluşturacak en optimal seçimdir. Afganistan örneğinde görüldüğü üzere uluslararası toplum bu dört yaklaşımdan güvenliğe öncelik veren yaklaşımı seçmiştir. Makalede, Sert güçle güvenliğe öncelik verilmesinin ve Afganistan'daki yerel kesimlerin devlet inşa sürecine tam anlamıyla katılmamasının, devlet inşa sürecindeki başarısızlığın asıl nedeni olduğu savunulmaktadır.

3. BATI VE AFGANİSTAN'DA DEVLET İNŞASI

Taliban sonrası Afganistan'da, 5 Aralık 2001'de imzalanan Bonn Anlaşması ile Geçici Hükümet kurulmuş ve devlet inşa çalışmaları başlamıştır. 2002 yılında yapılan Cenevre Konferansları ile uluslararası toplum, geçmişi Rus İşgaline kadar dayanan nedenlerden dolayı,

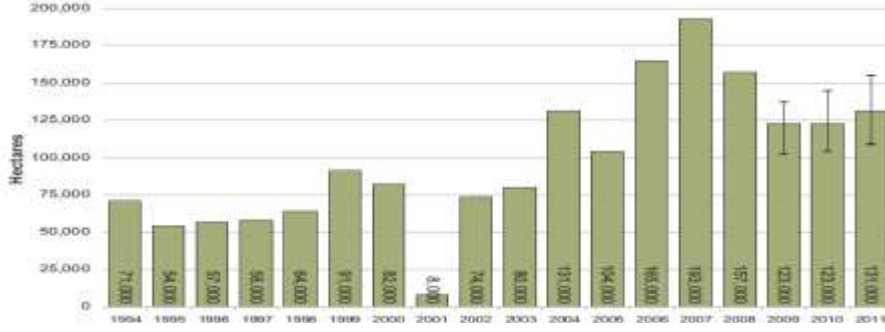
“güvenliği” Afganistan’ın en önemli sorunu olarak değerlendirmiş ve güvenlik olmadan ülkenin istikrarının sağlanmayacağına karar vermiştir (Esmer, 2005: 36,37). Bunun üzerine Afganistan’da güvenliği sağlamak için SSR (Güvenlik Sektör Reformu) çalışmalarına başlanmıştır. Balkan tecrübelerinden esinlenerek lider ülke stratejisi geliştirilmiştir. Lider ülke stratejisine göre, ABD’ye ANA’nın (Afgan Ulusal Ordusu) eğitimi, Almanya’ya ANP’nin (Afgan Ulusal Polisi) eğitimi, Japonya’ya DDR’nin (Silahsızlanma, Terhis ve Topluma Yeniden Kazandırma) uygulanması, İngiltere’ye Narkotik operasyonları, İtalya’ya Adalet Sektörü reformu, lider ülkeligi görevi verilmiştir. Diğer katılımcı ülkeler ise lider ülkelere yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. 2003 yılında yapılan Tokyo Konferansıyla beş liderli SSR’nin uygulanmasına başlanmıştır (AREU, 2012: 71).

SSR’nin uygulanmasında ABD, ANA eğitimini üstlenmiştir. ABD önderliğinde ANA, 2011 yılında sayı olarak 179.000’i (Livingston ve O’Hanlon, 2012: 6) aşarak, istenen seviyelere gelmiştir. Ancak kurulan profesyonel ordunun, büyük problemleri vardır. ANA’nın birinci problemi finansman kaynaklıdır. Günümüzde ABD yıllık 1 Milyar Dolar civarında orduya yardım yapmaktadır. Ancak ABD çekilince ordunun finansmanının nasıl sağlanacağı halen netleşmemiştir. ANA’nın ikinci problemi insan kaynağı problemidir. Askeri eğitim merkezine gelenlerden, eğitim sonrası ve sırasında terk edip gidenlerin sayısı çok fazladır. Gelip eğitilenlerden, Taliban’a katılanların miktarı her geçen gün artmaktadır. ANA’nın üçüncü problemi etnik köken problemidir. Profesyonel orduda, maaş ödemeleri ile ilgili etnik sorunlar çıkmıştır. Halk, aylık yetmiş-yüz dolar kazanabilmek için orduya yazılmıştır. Ancak maaş ödemelerinde “Peştunlara çok verildi, Taciklere az verildi” gibi etnik sorunlar zaman içerisinde artmaya başlamıştır. Bu problemlerden anlaşılacağı üzere Batı, Afganistan’ın durumu ve yapısını bilmeden, profesyonel askerlik sistemini kurmuştur (Çetin, 2013: 9).

SSR’nin uygulanmasında Almanya, ANP’nin eğitimini üstlenmiştir. Almanya liderliğindeki ANP eğitiminde, istenen başarı sağlanamamıştır. Başarısızlığın temeli Bonn sürecine uzanmaktadır. Bonn sürecinde, öncelik orduya verilmiş, polise verilmemiştir. NATO önderliğinde uluslararası toplum Afganistan’da dış tehdidi iç tehdide göre daha öncelikli kabul etmiştir. Aslında Afganistan’ın iç problemleri (Adi suçlar, uyuşturucu vb.) dış problemlerine göre daha elzem durumdadır. Uluslararası toplum bunu böyle değerlendirmemiş ve polisin eğitimini ikinci plana atmıştır. 2002 yılında Afganistan’a baktığımızda, çoğunluğu eğitimsiz, okuma-yazma

bilmeyen, silahı olmayan 50.000 polis bulunmaktadır. Afgan hükümeti, polis sayısını 2006'da 70.000 çıkarmayı hedeflemiştir. Ancak Almanlar 2006'ya kadar sadece 3.600 polis eğitebilmişlerdir. Almanların yavaş ilerleyen ANP eğitim programı nedeniyle, EUPOL (Avrupa Polis Teşkilatı) polis eğitim sürecini üstlenmek zorunda kalmıştır (Weigand, 2013: 24). ABD'de de, Almanların yavaş ilerleyen polis eğitimi karşısında, alternatif olarak CSTC-A (Afganistan Birleşik Güvenliğe Geçiş Komutanlığı) programı ile beş haftalık polis eğitimleri vermeye başlamıştır. 2012 Mart ayı itibari ile bu eğitimler polis sayısını 149,642 kişiye çıkarmıştır (Weigand, 2013: 27). Ancak Almanlarla kıyaslandığında hızlı olan bu eğitimler, eğitim kalitesi olarak, yetersiz kalmıştır. Hatta 2009 Kasım ayına kadar, ANP personeli temel eğitim görmeden teröristlere karşı kullanılmıştır (Mackay, Sedra ve Burt, 2011: 5,6). Hızlı ve az eğitim almış güvenlik güçleri, çözeceğinden çok problemler yaratmıştır. Bu eğitim süreci, ANP'nin Afganistan'da "küçük asker" olarak görülmesine neden olmuştur. Terörle mücadelede, ANP'nin ANA kadar teçhizata sahip olmaması ve yetersiz eğitimi nedeniyle, ANA zayıf oranlarını giderek artmaya başlamıştır. Batı, Afganistan'da, ANP'nin önemini tam olarak kavrayamamış, ANP ve ANA'nın sorumlulukları ve terörle mücadeledeki rollerini net olarak belirleyememiştir.

SSR'nin uygulanmasında İngiltere, narkotikle mücadeleyi üstlenmiştir. Afganistan'da 2011 yılı itibari ile 131.000 hektar haşhaş üretilmektedir (Afgan Opium Survey, 2011;15). 2007 yılında haşhaş üretimi, 2002-2011 arası dönemde içinde en üst düzeye çıkarak 2002 yılının yaklaşık üç katı olmuştur. 2011 yılı miktarı ise, 2002 yılındaki miktarın neredeyse iki katıdır (Tablo-1). Bu veriler Afganistan'da narkotikle mücadelenin başarısız olduğunu göstermektedir. Bu başarısızlığın en büyük nedeni, Batı'nın narkotikle mücadeleye yaklaşım tarzıdır. Afganistan'da, 11 Eylül sonrası ekonomik yaşamla ilgili her şey yıkılmıştır. Afganistan, kuru üzüm üretiminde dünya birincisiyken, şu an hiçbir şey kalmamıştır. Böyle bir ortamda haşhaş, halk için hayatta kalma çaresi olmuştur. Afganistan'da haşhaş üretiminin üçayağı vardır. Birinci ve en önemli ayağı, köylü ayağıdır. Halkın %90'nı için haşhaş geçim kaynağıdır. Haşhaştan köylünün eline geçen, aile başına aylık 25 dolardır (Çetin, 2013: 11). Haşhaş problemini çözmek için, en az bu kadar aylık gelir halka verilmezse, başarı şansı çok düşüktür. Batılılar, haşhaş problemini böyle değerlendirmemişlerdir. Çözümü haşhaş tarlalarını yakarak, bahçeleri sökerek aramışlardır. Bunun neticesinde de halk, Taliban'ın koruması altında haşhaş üretmeye itilmiştir.

Tablo-1. Afganistan’da Haşhaş Üretimi

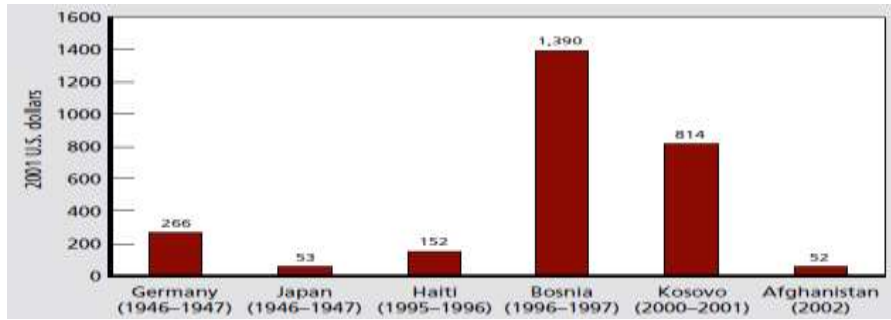
Kaynak: *Afgan Opium Survey*, UNDOC, Vienna 2011, s.15.

SSR'nin uygulanmasında Japonya, DDR'yi üstlenmiştir. Bu alanda görünüşte istenen sonuçlar alınmıştır. İki sene ertelemeli başlayan DDR programı ile 63,380 eski savaşçıdan 70,000 silah toplanmış ve sayısal olarak başarılı olunmuştur. Diğer taraftan toplanan silahların çoğunluğu zaten kullanılmayacak durumda olan eski silahlardır (Giustozzi ve Rossi, 2006: 4). ABD'nin DDR'ye ilgisiz kalması, DDR'nin uygulanmasını zayıflatmıştır. Kendini korumak amaçlı olsa da, eski savaşçılardan silahlarını vermeyenler olmuştur. Bu durum DDR'nin ikinci D'sinin uygulanamamasına ve DDR'nin DR'ye dönmesine neden olmuştur (Giustozzi ve Rossi, 2006: 5). Diğer taraftan DDR'nin uygulamasında karşılaşılan politik baskılar yüzünden, DDR yüksek ve orta dereceli komutanları kapsayan bir süreç olarak kalmıştır. 2005 seçimlerinde 249 meclis üyesinin en az 90 tanesinin eski komutanlardan olması da bunun bir göstergesidir (Giustozzi ve Rossi, 2006: 5, 17, 19).

SSR'nin uygulanmasında İtalya, yargı alanını üstlenmiştir. Afganistan'da bu alan yavaş ilerlemektedir. Afganistan'da yargının iki ayağı vardır. Biri geleneksel kabile yargı sistemi diğeri de İslam kaynaklı Şeriat sistemidir (Swenson ve Sugarman, 2011: 131). Böyle bir ülkeye İtalya modern yargı sistemini getirmeye çalışmıştır. Hâlbuki Afganistan'da modern yargı sistemini anlatmakta kullanılabilecek yerel dilde kitap bulmak bile çok zordur (Swenson ve Sugarman, 2011: 134). Afganistan'da hukuk alanında ilerleyebilmek için, "Nasıl Müslüman bir ülkede çağdaş hukuk ile şeriat veya kabile hukukunu beraber yürütebiliriz?" sorusunun cevabı bulunmalıdır (Çetin, 2013: 10). Afganistan'da, bir günde şeriat hukukunu ve kabile hukukunu kaldırmak imkânsızdır. Tabiatı gereği modern hukuk eğitimi ve sistemi uzun süre gerektiren bir süreçtir.

Afganistan'da SSR sistemi ile çözülmeye çalışılan devlet inşaa sorunları, 11 Eylül'de ortaya çıkmış sorunlar değildir. Aslında, Afganistan'da devlet inşasına geç kalınmıştır. 11 Eylül olmadan önce de Afganistan zayıf bir devlettir. Irak'ta olan yıkılmasına rağmen, Afganistan'da devleti devlet yapan kurumlar uzun zamandır kurulamamıştır. Sovyet işgalinden sonra Afganistan yalnız bırakılmıştır. Sovyetlerden sonra, Dünya Afganistan'ın devlet inşasına yardımcı olabilseydi, belki ne 11 Eylül olurdu ne de Afganistan bu hale gelirdi (Çetin, 2013: 9). 11 Eylül'den sonra da, başta ABD, sonra diğer ülkeler, Afganistan'ı, az asker ve az ekonomik güç ile çözmeye çalışmıştır. Batı, Afganistan'ı Kosova'dan 25 kat az para (Tablo-2) ve 50 kat az askerle çözmeye kalkışmıştır (Dobbins, McGinn, Crane, Jones, Lal, Rathmell, Swanger ve Timilsina, 2003: xix). Bunun en büyük nedeni Irak'dır. Irak işgali, Afganistan'ın başarısına gölge düşürmüştür. Irak işgali, 11 Eylül sonrasında gündemin başına geçmiştir. Irak işgali, diğer taraftan da teröre kötü örnek olmuştur. Terör açısından, Irak'ta terörist örgütlerce elde edilen başarılar El-kaide ve Taliban tarafından Afganistan'a getirilmiştir. Afganistan'da dini ve kültürel nedenlerden dolayı, Sovyet İşgali döneminde, öncesi ve sonrasında, hiç intihar saldırısı ile karşılaşılmamışken (Johnson ve Mason, 2007: 81), 2001 yılında ilk kez Şah Mesut'un öldürülmesiyle başlayan ve giderek artan bir şekilde, intihar saldırıları yaygınlaşmıştır (Johnson ve Mason, 2007: 66).

Tablo-2. Devlet İnşasında Yapılan Yardımlar (İlk İki Yıl)

Kaynak: James DOBBİNS, "Nation-Building The Inescapable Responsibility Of The World's Only Superpower", *Rand Review*, Volume 27, No. 2, Summer 2003, s.23.

Daha önce de belirtildiği üzere uluslararası toplum devlet inşasının başarısı için, "güvenliği" Afganistan'ın en önemli sorunu olarak değerlendirmiş ve 2002 yılı itibari ile SSR uygulaması çalışmalarına

başlamıştır. Hâlbuki Devlet inşasının başarısı için ekonomi, güvenlik ve politik alan bir biriyle yakinen bağlantılı olmalı (Jalali, 2006: 14) ve birlikte gitmelidir. Güvenlik tabii ki önemlidir, ama diğerleri ile beslenmeyen bir güvenliğin sağlanması mümkün değildir. Dünya'nın en zengin ülkeleri, BMGK'ı kararıyla, meşrutiyet sorunu olmadan Afganistan'a gitmişlerdir. Bunun karşılığında Afganistan halkı halen, Kabil'in sokaklarında yazın tozdan kışın çamurdan yürüyememekte, işsiz, sağlık sorunları çözülmemiş, çocuklarını eğitime göndermiyor durumdadır. Böyle bir ortamda yapılan yardımların değeri ne olursa olsun devlet inşasında başarılı olunamaz. Güvenlik problemini çözebilmek ve terörle mücadelede başarılı olmak için önce halkı kazanmak gerekmektedir. Halk da yumuşak güçle, gönlünü ve beynini kazanarak, elde edilebilir. Bunun sağlanması içinde devlet yapısı önemlidir. İlk olarak halk devletine güvenecek, başvuracağı polisini, mahkemesini, güvenlik güçlerini görecektir; İkinci olarak, hayatın her gün iyiye gittiğini gözlemleyecektir (Çetin, 2013: 5). Bunlarda ancak yumuşak güçle ve kurumsallaşmaya öncelik vererek elde edilebilir. 2009 yılında UNODC tarafından 12 eyalet merkezi ve 1600 köyde, 7600 Afgan'a yapılan anket sonuçlarına göre, Afganistan'da yolsuzluk %59'la, %54 olan güvenlik problemini geride bırakarak Afganistan'ın en önemli sorunu olmuştur. Yine anket sonuçlarına göre polis, mahkeme ve gümrük yetkililerinin %50'si arasında halktan rüşvet talep etmektedirler (Mackay, Sedra, Burt, 2011: 6). Anket sonuçlarından da anlaşılacağı üzere, Afganistan'da devletin kapasite inşası (kurumsallaşma öncelik vermek), güvenlik ve terörle mücadeleden daha önemlidir.

Günümüze kadar Afganistan, geleneksel olarak yerel seviyede, hep kabile liderleri tarafından yönetilmiştir (Rahim, 2010: 995). Stabil Afganistan Kabil'den inşa edilemez (Rahim, 2010: 998). Ancak uluslararası toplum bunu böyle değerlendirmeyip, Sınırsız Özgürlük Harekâtı ve müteakiben 2002 yılında Geçici Yönetimin kurulmasıyla, sadece hükümeti muhatap alarak, Afgan devletinin merkezi otoritesini sağlamaya çalışmıştır. Bunun neticesinde, Amerikalı Profesör Marc Harold'un yaptığı çalışmaya göre, New York'taki İkiz Kulelerde 3234 kişi ölürken, Afganistan'da Sınırsız Özgürlük Harekâtı bombardımanlarında Taliban ve mahkûmlar hariç, 3767 masum sivil hayatını kaybetmiştir (Özcan, 2002: 378). Ayrıca ANA ve ANP eğitime yeterli önem verilmezken, sayıları terörle mücadele ve kısa dönem hedeflere ulaşmak için artırılmıştır (Mackay, Sedra, Burt, 2011: 10). Kısaca Afganistan'da uygulanan SSR programıyla sert güvenlik konularına (güvenlik güçlerinin sayısını artırma vb.) önem verilmiş,

yumuşak güvenlik konuları ve kurumsallaşmanın temeli olan konulara (kanunlara uyma, iyi yönetimi sağlama vb.) gereken önem verilmemiştir (Sedra, 2006: 330). Sonuç olarak, 2001-2010 arası dönemde SSR stratejik amaçlara ulaşma konusunda başarısız olmuştur (Dennys, Hamilton-Baillie, 2012: 1). Afganistan'da merkezi yasal otorite ve merkez olmayan yasa dışı otorite, birbirine paralel iki sistem olarak yaşamaya devam etmektedirler (Ayup, Kouvo, Wareham, 2009: 11).

4. TÜRKİYE VE AFGANİSTAN DEVLET İNŞASI

Türkiye'nin Afganistan devlet inşasına katkılarını iki bölümde incelemek doğru olacaktır. Birinci bölüm, iki ülke arası tarihi dostluk ve günümüze yansımaları; İkinci bölüm, 2001 yılı sonrası icra edilen devlet inşaa faaliyetleridir. Türkiye'yi diğer inşaa devletlerden ayıran özelliklere baktığımızda; İlk olarak Türkiye'nin, Afganistan'a tarihten gelen bağlar nedeniyle yardım ve destekte bulunduğu görülmektedir (Erdoğan, 2009: 50). Buradan yola çıkarak, Türkiye'nin Afganistan'daki rolünü anlamak için önce geçmişe bakmamız gerekmektedir. Günümüzdeki Afgan-Türk ilişkileri geçmişin bir yansıması veya uzantısı olarak değerlendirilebilir. Afganlar, İslam âleminin bir zamanlar lideri olan Osmanlı'dan kaynaklı olarak, Türklere tarihten beri büyük hürmet ve bağlılık göstermişlerdir (Saray, 1981: 146). Türkler de bu büyük hürmet ve bağlılığı hiçbir zaman karşılıksız bırakmamışlardır. Tarihi Afgan-Türk ilişkilerine baktığımızda karşımıza ilk çıkan isimlerden biri Cemal Paşa'dır (Cemal-Enver-Talat Paşa üçlüsündeki). I. Dünya Savaşı sonrası Cemal Paşa, Afganistan'ın Türkiye'den sonra, İslam âleminin en kuvvetli ikinci devleti olmasını istemiştir. Bunun gerçekleşmesi içinde, Afganistan'ın modernleşmesi gerektiğine inanmıştır. Modernleşmeyi ordudan başlatmak isteyen Cemal Paşa, I. Dünya Savaşında Ruslara esir düşmüş subaylardan bir kısmını serbest bırakıp yanına alarak, Afganistan'da modern bir alay kurmuştur (Saray, 1981: 142). Müteakiben, kuvvetli bir Afgan Ordusu kurmak için maddi destek almak amacıyla, Rusya ve Almanya'ya gitmiştir (Saray, 1981: 144). Burada, Avrupa devletleri tarafından Afganistan'ın tanınması amacıyla, Avrupa'ya gönderilen Muhammed Veli Han Başkanlığındaki Afgan heyetiyle Berlin'de buluşarak, önce Alman hükümet temsilcileri ve sonrasında da Fransa'ya beraber giderek, Fransız hükümet temsilcileri ile Afgan temsil heyetini tanıştırmış ve bu iki devletin Afganistan'ı resmen tanımalarını sağlamıştır (Saray, 1981: 145). Günümüzde de bu tarihi ilişkilerin yansıması olarak Türkiye,

Afganistan ordusunun eğitimine büyük katkılar yapmakta ve çeşitli uluslararası ortamlarda Afganistan'a öncülük etmektedir.

Şüphesiz tarihi Türk-Afgan ilişkilerinde, Atatürk ve Emanullah Han ilişkileri en önemli düğüm noktasıdır. Atatürk, Afganistan'ı her zaman kardeş ülke olarak görmüş ve her konuda yardım etmeye çalışmıştır. Emanullah Han kendisine modernleşme konusunda Atatürk'ü örnek almıştır (Edwards, 2010: 973). Hatta Emanullah Han, örnek aldığı Atatürk'e "Ağabeyim" diye hitap etmiş ve nasihatlerini benimsemiştir (Saray, 1981: 151). O dönemde Atatürk'ün Emanullah Han'a en önemli tavsiyesi, güçlü bir ordu kurması ve ondan sonra bütün diğer işlere başlaması olmuştur (Saray, 1981: 151). Günümüzde de bu tarihi dostluğun yansıması olarak bazı Afgan devlet adamları (Sayın Karzai, Hikmet Çetin Bey'e "Ağabeyim" diye hitap etmekte ve Sayın Hikmet Çetin Bey'de Sayın Karzai'ye devletin kurulması ile ilgili tavsiyelerde bulunabilmektedir... (Çetin, 2013)) Türk devlet adamlarının görüşlerini benimsemekte ve önemsemektedirler.

Atatürk döneminde, Türkiye genel hatlarıyla denge politikası izlemiştir (Oran, 2009: 242). Atatürk'den etkilenen Emanullah Han da Afganistan'da, Sovyetler ve İngilizlere karşı tam bir denge ve tarafsızlık politikasını uygulamıştır (Saray, 1981: 140). Emanullah Han'ın başladığı tarafsızlık politikası, Nadir Şah ve oğlu Zahir Şah devirlerinde de genel hatlarıyla korunmuştur (Saray, 1981: 164). Ancak Atatürk'ün ordunun güçlendirilmesi konusundaki tavsiyelerine rağmen Emanullah Han en büyük hatasını, kanun ve otoriteyi iyice yerleştirmeden ve ordusunu kuvvetlendirmeden, reform sürecine girerek yapmıştır (Saray, 1981: 153). Emanullah Han, yakınlarının telkinleri neticesinde güçlü ordu komutanlarının kendisini devirebileceği tavsiyelerini dinleyerek, orduyu güçlendirmeyi yavaşlatmıştır (Saray, 1981: 153-155). Bunun neticesinde Emanullah Han kendisine karşı başlayan isyanı zayıf kara kuvvetleri ile bastıramamış ve İngilizlerden temin ettiği iki uçağı, Alman pilotlara kullandırarak büyüyen isyanı bastırabilmiştir (Saray, 1981: 155). Günümüzde de bu tarihi sıkıntıların yansıması olarak Sayın Hikmet Çetin'in belirttiği üzere Afgan ordusunun profesyonellikten kaynaklı sorunları vardır (Çetin, 2013: 10). Zorunlu askerlik ve askeri eğitim konusunda Türklerin tavsiyelerin dinlenmesinin Afganistan'ın geleceği için önemli olduğu görülmektedir.

Emanullah Han'ın devrilmesinden sonra bir çete lideri olan Habibullah, Kabil'de Emirliğini ilan etmiş ve ülkeyi terör ortamına sürüklemiştir. Bunun üzerine Fransa'dan gelen Nadir Han ve kardeşleri,

1929 yılında Habibullahı yenerek, Kabil ve Afganistan'ı kurtarmışlardır. Müteakiben ortaya çıkan ülkeyi kim yönetecek sorusuna cevap vermek için, 16 Ekim 1929'da Kabil'de, kabile liderleri, Türk, İran ve Rus temsilcilerinin de katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya katılanların büyük çoğunluğu Nadir Han'ın tahta geçmesini istemiştir. Bunun üzerine tereddütleri olan Nadir Han, Türk Büyükelçisi Yusuf Hikmet Bayur Bey'e ne düşündüğünü sordurmuştur. Büyükelçi de bu soru karşısında, "Halkın sesi, Allahın sesi" meşhur cevabını vermiştir. Bu cevap üzerine, Nadir Han tahtı kabul etmiştir (Saray, 1981: 157-159). Büyükelçi ve Nadir Han arası diyalog, Afganların Türk dostluğuna ve öncülüğüne verdiği önemi gösteren eşsiz bir örnektir. Günümüzde de Sayın Karzai'nin Üçlü Zirvelerin liderliğini Türkiye'ye teklifi (Çetin, 2013: 18), Türk dostluğu ve öncülüğünün Afganlar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Nadir Şah, ülkede ilk iş olarak, yasaların hâkimiyetini sağlayacak idareyi yeniden tanzim etmiştir. 31 Ekim 1931'de, 1964'e kadar küçük değişikliklerle kullanılacak anayasayı kabul etmiştir. İlköğretime, ordunun modernleşmesine, yol yapımına ve rüşvet ve yolsuzlukla mücadeleye önem vermiştir. Nadir Şah tarafından Müslüman halkın hayatında büyük sarsıntılar yaratmayan, sağlam temelli, mütevazı ve gerçekçi yenilikler, ülkenin ilerlemesine uzun yıllar katkıda bulunmuş ve modernleşmeye büyük katkılar sağlamıştır (Saray, 1981: 159-163). Günümüzde de Nadir Şah'dan esinlenerek, Afganistan'ın mütevazı ve halkın hayatında büyük sarsıntılar yaratmayan gerçekçi bir modernleşmeye ve kurumsallaşmaya ihtiyacı vardır.

1933'de Nadir Şah öldürülünce, yerine oğlu Zahir Şah gelmiştir. Yaşı küçük olduğundan ülke Nadir Şah'ın kardeşleri (Meşhur Beş Kardeşler) tarafından 1953'e kadar yönetilmiştir. Bu dönemde Afganistan'ın Emanullah Han'dan beri takip ettiği tarafsızlık politikası, Afganistan'ı giderek yalnızlaştırmaya başlamıştır. Böyle bir durumda Türkiye önce İran-Afganistan sınır sorununa hakemlik yaparak, sonra da Afganistan'ı Milletler Cemiyetine girmeye ikna ederek, Afganistan'ın dış politikada düştüğü sıkıntılardan kurtarmayı başarmıştır. II. Dünya Savaşını öncesi, Türk Büyükelçisi M. Memduh Şevket Esendal'ın çabalarıyla, Afganistan'ın İtalyan ve Alman nüfusuna düşmesi engellenmiş ve İran'la birlikte Sadabat Paktına girmesi sağlanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ise Afganistan, tıpkı Türkiye gibi tarafsızlığını sürdürmüştür. Günümüzde de II. Dünya Savaşı öncesi ve süresince olan ilişkilerin yansıması olarak Türkiye, Afganistan'ın uluslararası topluma entegrasyonu ve yalnızlaşmasını önlemesi için çalışmalarını sürdürmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası pek çok memlekette olduğu gibi Afganistan'da da önemli değişiklikler olmuştur. Bunun en önemlisi, başbakan Haşim Han'ın 1946'da görevinden çekilip, Şah Mahmud'un göreve gelmesidir. Mahmud Han ülkede iç barışı ve istikrarı sağlamış ve ülkenin mütevazı gelişmesini devam ettirmiştir. Bu dönemde, Afganistan Büyükelçisi Memduh Şevket Bey'le Afgan Başbakanı Mahmut Han'ın çok iyi bir dostluğu olmuştur. Memduh Şevket Bey ve Mahmut Han sık sık sabah kahvaltılarını beraber yapmış, sohbetler esnasında Afganistan'ın problemlerine çözüm aramışlardır. İngiliz elçileri bile Memduh Şevket Bey'in Afganistan imarına yaptığı hizmetleri görünce raporlarında bunlardan bahsetmek zorunda kalmışlardır (Saray, 2002: 182, 183). Bu dönemde Afganistan'ın gelişmesine Türkiye, askeri ve eğitim sahalarında büyük katkılar yapmıştır. Yine II. Dünya Savaşından sonra Durand Hattı'ndan kaynaklı Peştun sorunu, Afganistan-Pakistan arasında problem oluşturmuştur. ABD, iki taraf arasındaki Peştun sorunu için arabuluculuk teklif etmiş ama bu teklif Pakistan tarafından kabul görmemiştir. Bunun üzerine ABD, her iki tarafın dostu olan Türkiye'nin arabuluculuğunu, taraflara önermiştir. Bu teklifi Afganistan kabul etmiş ama Pakistan değişik nedenlerden kabul etmemiştir (Saray, 1981: 165-173). Yine bu dönemde Afganistan, Sadabat Paketi'ne alınmasına rağmen, Bağdat Paketi'ne Eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ifadesiyle, Eisenhower'ın istememesinden dolayı alınmamış ve maalesef Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen yalnızlaştırılmaya çalışılmıştır (Saray, 2002: 185). Türkiye, Sovyet İşgali'ne kadar Afganistan'a, talep edilen her konuda yardımcı olmuştur. Sovyet İşgali ve sonrasında yaşanan iç savaşta, Türkiye tarafsızlığını sürdürmüş ancak taraf gözetmeksizin insani ve tıbbi yardımlarda bulunmuştur. Taliban zamanında bile, Kabil'de tek elçilik binası bulunan ülke Türkiye olmuştur (Kocaoğlu, 2002: 312). Günümüzde de o dönemki tarihi ilişkilerin yansımaları olarak Türkiye Üçlü Zirveler ile Pakistan-Afganistan arası sorunlara çözüm aramakta, ülkenin imarına katkılarda bulunmakta ve ülkeyi yalnız bırakmamak için üzerine düşen görevleri yapmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz, Türk-Afgan tarihi ilişkileri ve günümüz yansımaları, iki ülke arası yumuşak güç temelli alt yapının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Batı'dan Türkiye'yi devlet inşasında ayıran eksen, işte bu tarihten gelip günümüze uzanan yumuşak güç çizgisidir. Bundan dolayı Türkiye, Sınırsız Özgürlük Harekât'ı sonrasında da, tarihteki ilişkilerin bir uzantısı veya yansımaları olarak, Afganistan devlet inşasında en ön saflarda

varlığını sürdürmektedir. 2001 sonrası dönemde Türkiye, Afganların kendi tespit etmeye çalıştıkları ve kalkınma hedefleri olarak belirttikleri ANDS (Afgan Ulusal Kalkınma Stratejisi) hedeflerine de uygun olarak, güvenlik ve savunma, anayasal kurumların kurulması ve güçlendirilmesi, ekonomi ve temel ihtiyaçların karşılanması, sağlık, eğitim gibi alanlarda her gün artırarak yardımlarını sürdürmektedir. Sırasıyla bu beş alanda Türkiye'nin yaptıklarının somut verilerle incelenmesi, Türkiye'nin yumuşak gücünün daha net görülmesini sağlayacaktır.

-Güvenlik ve Savunma alanında; Türk Silahlı Kuvvetleri, TBMM'nin, 10 Ekim 2001 tarihinde aldığı 722 sayılı kararla hükümete verdiği yetki ve bu kapsamdaki Bakanlar Kurulu Kararı temelinde, Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla, 2001 yılından bu yana ISAF (Uluslararası Güvenlik ve Yardım Kuvveti) Harekâtını desteklemektedir. Türkiye, gönüllü olarak İngiltere'den sonra, ISAF'ın liderliğini üstlenen ikinci ülke olmuştur. Türkiye'den sonra liderliğe gönüllü ülke olmaması, ISAF için otorite boşluğu yaratmıştır. En sonunda Almanya-Hollanda ortak olarak ISAF liderliğini üstlenmiştir (Lafraie, 2009: 554). Müteakibinde liderlik NATO'ya geçmiştir. Ayrıca, Türkiye Merkez (Kabil) Bölge Komutanlığını iki kez üstlenmiştir. Türkiye son olarak 2009'da devraldığı bu görevi Kasım 2013'e kadar yürütecektir. Ocak 2013 itibarıyla Afganistan'da, ISAF bünyesinde görev yapan 998 Türk askeri bulunmakta olup, bu rakam birlik rotasyonlarına bağlı olarak değişmektedir (Türesin, 2013: 1).

Türkiye ISAF'a mali katkıda da bulunmaktadır. Bu çerçevede, Afgan Ulusal Ordusu Emanet Fonuna (ANA) 1,5 Milyon Euro, Helikopter Emanet Fonuna 2 Milyon Dolar ve NATO-Rusya Konseyi bünyesinde oluşturulan Afganistan Helikopter Bakımı Emanet Fonuna 50.000 Dolar katkı sağlamıştır. 20-21 Mayıs 2012 tarihlerinde Şikago'da düzenlenen NATO Zirvesinde, Abdullah GÜL tarafından, 2014 yılından sonraki üç yıl için Türkiye tarafından, Afgan Milli Güvenlik Güçlerinin idamesine yıllık 20 milyon ABD Doları katkı sağlanacağı açıklanmıştır. Bu çerçevede, Şikago Zirvesi öncesinde ve sırasında NATO müttefikleri tarafından açıklanan taahhüt miktarları bakımından Türkiye 6. sırada bulunmaktadır (Türesin, 2013: 2).

-Anayasal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesi alanında; Türkiye'nin, Eylül 2004'ten itibaren Afganistan'da yürüttüğü kalkınma programı, Türkiye'nin bugüne kadar gerçekleştirdiği en büyük dış yardım programıdır. Türkiye, Afganistan'a yardım amacıyla, 2004 yılında

düzenlenen Tokyo Konferansında, Afganistan İmar Fonu'na 1 milyon ABD Doları tutarında taahhütte bulunmuş ve bu fonun, TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı) aracılığıyla ve proje temelli kullanımına karar vermiştir. Türkiye, Afganistan'a yardım yapan ülkelerin katılımıyla 31 Ocak 2006 tarihinde düzenlenen Londra Konferansı'nda 5 yıl için 100 milyon Dolar, 2008 Paris Konferansı'nda da 3 yıl için 100 milyon Dolar yardım yapmayı taahhüt etmiştir (Türesin, 2013: 3).

Kasım 2006'da Vardak vilayetinde kurulan ilk Türk PRT'si (İl İmar Ekibi), TİKA'nın yardım ve desteğiyle yaklaşık 40 milyon ABD Doları tutarında kalkınma projesine imza atmış; yerel ekonomiye 6 milyon ABD Doları katkı yapmıştır. Eğitim, sağlık, tarım, güvenlik, su ve enerji, bayındırlık, kültür ve yönetim gibi çeşitli alanlarda 200'ü aşkın projesi bulunan Vardak PRT'si, vilayetin dokuz ilçesinin her birinde Türkiye'nin kalıcı katkısını ortaya koyan projeler gerçekleştirmiştir. Cevizcan vilayetinde ise ikinci Türk PRT'si 21 Temmuz 2010 tarihi itibarıyla faaliyetlerine başlamıştır. Cevizcan PRT'si şu ana kadar toplam maliyeti 25 milyon ABD Dolarını aşkın 51 faaliyet ve proje planlamış olup, bunlardan 15'i tamamlanmıştır (Türesin, 2013: 3).

-Ekonomi ve Temel İhtiyaçların Karşılanması alanında; Türk iş adamları, ilk günden itibaren risk alarak Afganistan'da büyük işler yapmışlardır (Çetin, 2013: 14). 2004 yılında yapılan ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması ile Türk-Afgan Karma Ekonomik Komisyonu kurulmuş ve iki ülke arası ekonomi-ticaretin gelişmesi için çalışmalara başlamıştır. 2005 yılında yapılan ilk Karma Komisyon toplantısı ile iki ülke arası ticaret hacminin 2005 yılında 100 Milyon ABD Doları, 5 yıl sonrada 250 Milyon ABD Doları olmasını hedeflenmiştir. Tablo-3'de görüldüğü üzere, bu değerlere ulaşılmış hatta geçilmiştir. Türkiye'nin Afganistan'a ihracatının önemli bir kısmı inşaat firmalarının Afganistan'da üstlendikleri işlerle ilgili olarak Türkiye'den getirdikleri inşaat, tesisat ve elektrik malzemeleri (yaklaşık %70) oluşturmaktadır. İhracatın diğer kalemlerinin önemli kısmı ise sabun, makine halısı, şekerleme, gıda, tekstil ve ilaç oluşturmaktadır. Afganistan'dan ithalat kalemleri ise ceviz, badem, susam ve el halısıdır (Temizer, 2010: 11). Ayrıca TİKA tarafından temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla 168 su kuyusu açılarak 500 binden fazla Afgan'a sağlıklı içme suyu temin edilmiştir (Türesin, 2013: 3).

Tablo-3. Türkiye-Afganistan Ticaret Hacmi

YIL	İTHALAT DOLAR	İHRACAT DOLAR	DIŞ TİCARET HACMİ
2000	497.378	8.053.165	8.550.543
2001	419.857	6.982.852	7.402.709
2002	1.053.122	20.231.718	21.284.840
2003	2.684.102	36.488.933	39.173.035
2004	6.775.933	69.310.554	76.086.487
2005	8.300.431	113.232.216	121.532.647
2006	9.586.512	91.105.599	100.692.111
2007	12.520.501	109.008.038	121.528.539
2008	8.506.000	136.886.000	145.392.000
2009	4.639.000	233.754.000	238.393.000
2010	5.098.000	259.791.000	264.889.000
2011	4.795.000	275.969.000	280.764.000
2012	6.461.000	290.041.000	296.502.000

Kaynak: Aydın TEMİZER -Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri-, Afganistan Ülke Raporu, Kabil Ticaret Müşavirliği, Kabil 2010, s.12.

-Sağlık alanında; 2005 yılında Afganistan ve Türkiye arasında işbirliğine dair anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmayla karşılıklı sağlık personeli değişimi ve eğitimi, ücretsiz hasta tedavisi, ortak bilimsel faaliyetler, tıbbi malzeme ve ilaç yardımı, sağlık sisteminin yeniden yapılanmasına yönelik teknik ve danışmanlık hizmetleri, Afgan sağlık personelinin kısa süreli eğitimlerle eğitmesi, konularında işbirliği kararlaştırılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, 2008: 25). Anlaşma sonrasında, ilk olarak 2006 yılında Kabil Atatürk Çocuk Hastanesinde yeni doğan canlandırma eğitimi ile işbirliği hayata geçirilmiştir. Müteakiben Türk-Afgan sağlık haftaları, sünnet etkinlikleri, meslek içi eğitimler ve ilaç-tıbbi malzeme yardımları, sağlık turizmi gibi alanlara da ilişkiler devam etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, 2008: 12). Bugüne kadar Türkiye tarafından 17 hastane/klinik inşa edilmiş/onarılmıştır. 2 hastane ve 2 klinik son beş yıldır ülkemiz (TİKA) tarafından işletilmektedir. Bugüne kadar

yaklaşık bir buçuk milyon Afgan sağlık hizmetlerinden yararlanmıştır (Türesin, 2013: 3).

-Eğitim alanında; Türkiye, ANA ve ANP'ye yönelik kapsamlı eğitim programları düzenlemektedir. Bu çerçevede; TSK tarafından 2001 yılından bu yana Afganistan'da eğitilen ANA mensuplarının sayısı 17.500'e ulaşmıştır. Yaklaşık 3.250 ANA mensubuna ise ülkemizde eğitim verilmiştir. 2010 yılı Şubat ayında faaliyete geçen Kabil Gazi Eğitim Merkezinde Ağustos 2012 itibarıyla ANA mensubu yaklaşık 2.500 astsubay ve 998 er, 12 haftalık eğitimlerini başarıyla tamamlayarak mezun olmuşlardır. Ayrıca Türkiye'den, NATO Eğitim Misyonu (NTM-A) kapsamında 187 askeri personel Afganistan'da görev yapmaktadır (Türesin, 2013: 1).

Vardak PRT'si Polis Eğitim Merkezi'nde, 38 dönemde toplam 1308 Afgan polisine eğitim verilmiştir. 5 Mart 2011 tarihinde imzalanan Afgan Ulusal Polisinin Eğitimine ve Kapasite Güçlendirmesine İlişkin İşbirliği Mutabakat Muhtırası kapsamında, 500 orta kademe Afgan polis memuruna, Sivas Polis Mesleki Eğitim Merkezi'nde 6'şar aylık sürelerle eğitim verilmektedir. 490 Afgan polis adayından oluşan ilk grup 12 Ocak 2012 tarihinde mezun olmuştur. 500 Afgan polis adayından müteşekkil ikinci grubun eğitimini ise 15 Şubat 2013 tarihinde gerçekleştirilen mezuniyet töreni ile tamamlanmıştır. Yeni grubun 2013 yazında eğitime başlaması öngörülmektedir (Türesin, 2013: 2).

TİKA tarafından günümüze kadar 68 okul inşa edilmiş/onarılmıştır. 700 binden fazla Afgan eğitim hizmetlerinden yararlanmıştır (Türesin, 2013: 3). Türkiye'de, Türkiye Cumhuriyeti Bursu alan dokuz yüz yetmiş iki, Afganistan Devleti Bursu alan beş yüz olmak üzere toplam bin beş yüze yakın Afgan öğrenci eğitim görmektedir (Kayani, 2013: 4). Ayrıca Afganistan'da kurulan Türk-Afgan STK okulları da eğitime büyük katkı sağlamayı sürdürmektedir.

Sayılan beş alanda 2002 yılından beri yapılan faaliyetlerin giderek artması göstermektedir ki, Türkiye Afganistan devlet inşasında doğru yoldadır. Türkiye'nin eğitim, sağlık, tarım, güvenlik, su ve enerji, bayındırlık, kültür ve yönetim vb. alanlarda yaptığı destekler devlet inşasında kurumsallaşmanın önceliğine verdiği önemi göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin tarihten gelen nedenlerden yumuşak gücün ön planda olduğu ve tüm yerel aktörleri kapsayan bir devlet inşa süreci icra etmesi de gittiği doğru yolun temelini oluşturmaktadır.

5. AFGANİSTAN DEVLET İNŞASINDA “YUMUŞAK GÜÇ”, DEVLET İNŞASININ BAŞARISINI ARTIR MI?

Afganlar 2002 yılında Karzai ile birlikte, daha öncede Müceddi’de olduğu gibi, aralarında anlaşamadıkları önemli bir makamı, tarafsız ancak güçsüz birine vermeyi tekrarlamışlardır. Batı’nın güçsüz Karzai’ye desteğiyle, Bonn’da teşkil edilen 28 bakanlı kabinesinin en az 10 tanesi Amerikan pasaportlu kişilerden meydana getirilmiştir (Özcan, 2002: 390,391). Bu şekilde Afganistan devlet inşasını kontrol edebileceğini düşünen Batı, başarısız olmuştur. Afganistan, Machiavelli’nin ortaya koyduğu “birçok prensin ülkesi (state of many princes)” örneğine çok uygun bir ülkedir (Roberts, 1990: 14). Afganistan girilmesi kolay ama elde edilmesi zor bir ülkedir. Çünkü çok sayıda yerel aktöre sahiptir. Batılı devletlerin Afganistan’da, hükümet dışındaki yerel aktörleri devlet inşa sürecine yeterince katmamasının, devlet inşasının başarısını engellediği günümüzde çok net görülmektedir. Taliban, savaş ağaları (Warlords), etnik gruplar, uyuşturucu endüstrisi ve yarı yerel aktör Pakistan (Peştun sorunu nedeniyle) devlet inşa sürecine katılmadığı ölçüde devlet inşasının başarısı tartışmalı olacaktır. İşte bu noktada, Türkiye Afganistan’daki tüm kesimlerle iyi ilişkileri olan tek ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye, kullanmış olduğu yumuşak güç sayesinde, yerel aktörlerle yaşadığı veya yaşayabileceği amaç çatışmalarını devlet inşasının başarısını sağlayacak şekilde çözebilecek özelliklere sahiptir.

Bu açıklamadan sonra, Afganistan devlet inşasında yer alan aktörlerin amaçları ve amaçlarda ki çatışmaların çözüm yöntemleri incelenmelidir. Tablo-4’de Afganistan’da yer alan değişik aktörlerin amaç farklılaşmaları görülmektedir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı Afganistan devlet inşasındaki ülkelerin, ana hedefte (devlet inşasında başarı) genel hatları ile bir uzlaşma içinde bulunmasına rağmen amaç ve yöntemlerde farklılıkları bulunmaktadır. ICRC Londra temsilcisi Simon Brooks dediği gibi “hepimiz aynı nehirde aynı yöne gidiyoruz ama farklı botlardayız.” (Williams, 2011: 124).

Tablo-4. Afganistan’da Amaç Farklılaşmaları

	Government of Afghanistan	Taliban	Legal opposition	United States	Europe	Pakistan	India	Iran	Russia	China	Turkey	Saudi Arabia
NATO withdrawal			Strong opposition				Strong opposition					
Combating terrorism												
Nonalignment												
Noninterference												
Security assistance		Strong opposition						Strong opposition				
United Nations peacekeeping operation												
Counternarcotics												
Power sharing			Strong opposition				Strong opposition					
Islam and sharia law					Strong opposition							
International economic assistance												

Kaynak: James Dobbins, “Launching an Afghan Peace Process”, *Sustainable Strategies for Afghanistan and the Region After 2014*, The Aspen Institute, Berlin 2012, s.54.

Türkiye’nin de ana hedefi diğer inşacı ülkeler gibi Afganistan devlet inşasında başarılıdır. Ancak diğer inşacı ülkelere farklı amaçları bulunmaktadır. Türkiye’nin Afganistan devlet inşasındaki amaçları şunlardır (Çınarlı, 2009: 154):

- Geleneksel dostluk ilişkilerinin sürdürülmesi,
- Afganistan’da ki Türklerin yönetimde söz sahibi olmalarının sağlanması,
- Afganistan kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığının ve kaçak göçün önlenmesi,
- Ekonomik işbirliğinin işlevselliğinin artırılması,
- Afganistan’da istikrarın sağlanması ve ülkenin geleceğinde Türkiye’nin aktif rol alması,
- Afganistan’ın radikal İslam ve terörizm merkezi olmasının önlenmesi, Afganistan’ın bağımsızlığı ve bölgesel entegrasyonunun sağlanmasıdır (Eksi, 2010: 144).

Türkiye’nin sayılan amaçlara ulaşmak için kullandığı yöntemler konusunda da diğer inşacı devletlere göre farklılıkları bulunmaktadır. Türk yetkililer göre, Türkiye’nin Afganistan’daki varlığı diğer daha fazla kapasiteye sahip müttefiklerine göre daha önemlidir (Vamvakas, 2009: 67). Çünkü Türkiye tarihten gelen dostluğunda katkısıyla, Afganistan devlet inşasında, yumuşak güç kullanarak başarıya ulaşmaya çalışmaktadır. Bunun

yansımaları olarak, Afganistan’da görevli sivil ve asker Türkler, Afgan insanlarına eşit yaklaşmakta ve kesinlikle işgalci güç olarak davranmamaktadırlar (Aydemir, 2010: 40). Bugüne kadar hiçbir Afgan, Türk kurşunuyla ölmemiştir (Aydemir, 2010: 39). Türkiye, diğer bölgedeki aktörlerden farklı olarak Afganistan’daki tüm grupları kucaklamakta ve ayırım yapmamaktadır (Eksi, 2010: 144). Türkiye Barış Sürecinde yer alan tüm kesimlerle hali hazırda iyi ilişkilere sahip tek ülkedir (Taliban dâhil) (Dobbins, 2012: 52). Bu nedenden Türkiye barış görüşmelerinin yapılabileceği önemli ülkelerden biridir (Dobbins, 2012: 55).

Türkiye’nin Afganistan Stratejisi, Batı’nın sert gücü ön plana çıkaran stratejisi karşısında daima yumuşak gücü ön plana çıkarmaktadır. ABD öncülüğündeki Batının Afganistan stratejisi, Bush döneminde terörle mücadeleyi esas almıştır. Bush döneminde modern devlet inşasının ABD’nin amaçları ile bağlantısı zayıf tutulmuştur. Ancak Condoleezza Rice’in, Afganistan’daki amaçlarının modern devlet inşası olduğu yönünde açıklamaları yapması, Bush dönemi stratejisinin başarısızlığını göstermektedir (Ra’ees, 2010: 81). İmparatorluklar mezarlığı olan Afganistan’da sert güçle bir yere ulaşmanın imkânsız olduğu tarihi örneklerden görülmektedir. Bu nedenden Obama, Bush’dan farklı olarak 2009 yılında ilan ettiği Afganistan-Pakistan stratejisi ile çözümün sadece askeri yöntemlerle olmayacağını anlamış, yumuşak güç ve devlet inşası çabalarına ağırlık vermeye başlamıştır (Ra’ees, 2010: 80). Obama’nın stratejisi, diyalog merkezli, yumuşak gücü ön plana çıkaran bir stratejidir. Obama’nın stratejisinde önemli bir yer alan diyalog süreci, iki tür diyalogu içermektedir. Birinci tür, ABD’nin ve komşu ülkelerin katıldığı; İkinci türde, ABD’nin direk katılmadığı komşularının katıldığı diyalog sürecidir. İkinci tür sürecin en güzel örneği Türkiye-Afganistan-Pakistan Üçlü Zirveleridir (Ra’ees, 2010: 89).

Türkiye, 2007 yılında başlattığı Üçlü Zirvelerle, siyasi diyalog, güvenlik, işbirliği ve kalkınma ortaklığı gibi konularda uluslararası topluma öncülük etmiştir. Türkiye’nin Üçlü Zirvelerle, politika önceliklerini askeri alandan sosyo-ekonomik alana kaydırması, ABD’nin Afganistan politikasını derinden etkilemiştir. Obama’nın 2009 yılında ilan ettiği yeni Afganistan stratejisi özellikle Afganistan-Pakistan ilişkisinin önemini ön plana çıkarması ve değişik konularda Türkiye’den etkilenmiştir (Eksi, 2010: 146). Amerikalı uzman Barnett R. Rubin’e göre, Afganistan devlet inşasında başarı sağlamak için, ilk önce bölgesel işbirliğinin temeli oluşturulmalıdır (Kocaoğlu, 2002: 312). Yine bu noktada Türkiye ev sahipliğinde yapılan İstanbul Süreci ön

plana çıkmaktadır. Türkiye önderliğinde yapılan İstanbul Zirvesi, Afganistan'ın bulunduğu bölgede güvenin tesisi ve Afganistan'ın durumunu iyileştirmek için bölgesel mekanizma kurulması açısından atılan ilk adım olmuştur (Rutting, 2012: 154).

Afganistan'da NATO askerlerinin saldırıya uğramamak için Türk bayrağı taktıkları bilinmektedir (Eksi, 2010: 146,147). Afganistan'da 2001 yılından günümüze anlaşılmıştır ki, çözüme sadece askeri yöntemlerle ulaşmak imkânsızdır. Ülkede güvenlik problemi vardır ama bu sosyo-ekonomik güvenlik problemidir (Eksi, 2010: 149). Sorun asker sayısını artırarak çözülecek kadar basit değildir (Eksi, 2010: 149). Bu noktada, yine Türkiye örnek alınabilecek bir ülkedir. Türkiye, Afganistan'ın kurumlarının yapılması ve kalkınma alanlarında geleneksel olarak tarihten günümüze yardım eden bir ülkedir. BM Güvenlik Konseyi Başkanının, "Türkiye'nin Afganistan'daki rolünün problem çözmeye ve yeniden inşaya dayandığını"; ABD Afganistan-Pakistan Özel Temsilcisi Richard Holbrooke'un "Türkiye'nin Afganistan'da önemli bir faktör" olduğunu yönündeki açıklamaları, Türkiye'nin Afganistan'daki rolünün, Batı tarafından anlaşıldığını göstermektedir (Eksi, 2010: 149). NATO'nun Türkiye'nin bu tarihsel ve kültürel bağlarına dayanan tecrübelerinden faydalanmak istemesinin en büyük örneği, Hikmet Çetin'in ilk NATO Afganistan Temsilcisi olarak atanmasıdır (Eksi, 2010: 144). Afganistan'daki Koalisyon Güçleri, Türkiye'nin yerel insanlarla kurduğu güven ve kalpleri kazanmaya yönelik ilişkilerini örnek alarak Afganlara yaklaşmalıdırlar. "Gönülleri ve Beyinleri Kazanmak" Afganistan'daki en önemli diplomasi stratejisidir (Eksi, 2010: 150).

Türkiye'nin, Afganistan'ın geleceği için çok önemli olan Barış Sürecinde yer alan tüm kesimlerle hali hazırda iyi ilişkilere sahip tek ülke olduğunu belirtmiştik. Türkiye'nin, Barış Sürecinde yer alan Taliban, savaş ağaları, etnik gruplar, uyuşturucu endüstrisi ve yarı yerel aktör Pakistan (Peştun sorunu nedeniyle) ve tabii ki hükümetle ilişkilerinin eksenini yumuşak güç oluşturmaktadır. Türkiye'nin yerel aktörlerle ilişkilerini amaçsal bazda inceleyelim:

- Türkiye-hükümet ilişkileri; Türkiye-Afganistan ilişkileri hükümet düzeyinde amaçsal bazda istenen seviyede gitmektedir. Türkiye Sınırsız Özgürlük Harekâtı sonrası Geçici Yönetimin kurulması çalışmalarına katılmıştır. Hatta Bonn süreci öncesi Zahir Şah taraftarları ve Kuzey İttifakının Ankara'da buluşması düşünülmüş ancak değişik nedenlerden dolayı bu buluşma gerçekleşmemiştir

(Özcan, 2002: 383). Bonn sonrasında Türkiye, Afgan hükümetine her konuda desteğini sürdürmüştür. Yine Bonn sonrası Türkiye, Afgan Mili Ordusunu kurmaya talip olmuştur (Özcan, 2002: 395). Ancak SSR'nin uygulanmasında, bu görevin liderliği ABD'ye verilmiştir. Türkiye önderliğinde sürdürülen Üçlü Zirveler ve İstanbul Süreci, Afganistan-Türkiye ilişkilerini güçlendirmiş ve bölgesel entegrasyonu kolaylaştırmıştır. Günümüzde icra edilen çalışmalar göstermektedir ki, 2014 sonrasında hükümet seviyesinde ilişkiler kesintisiz sürecektir.

- Türkiye-Taliban ilişkileri; Çoğu akademisyene göre, Bonn Konferansında Taliban'ın dışlanması Afganistan'da gerçek barışa ulaşılmasını engellemiştir (Williams, 2011: 124). Sınırsız Özgürlük Harekâtı ve Bonn Anlaşması Taliban'la savaşı çabuk sonlandırılmış ancak günümüzde bile hala ülkede güvenlik sağlanamamıştır. Bir başka ifade ile Afganistan'da savaş çabuk bitmiş ama barış bir türlü yapılamamıştır (Edwards, 2010: 977). Bunun en büyük nedeni Taliban'la mücadelenin sadece sert güç ile yapılması, yumuşak güce yeteri önem verilmemesi ve Taliban'ın siyasi platformdan dışlanmasıdır. Türkiye amaçsal bazda Taliban'la çatışmalar yaşasa da, bu çatışmaları çözüm yöntemleri yumuşak güçle olmaktadır. Türkiye 2010 yılsonu itibarıyla, Afganistan'daki 34 vilayetin 27'sinde en az bir proje gerçekleştirilmiştir (Türesin, 2013: 3). Taliban kontrolündeki bölgelerde bile Türk görevliler rahat çalışabilmektedir (Aydemir, 2010: 40). NATO'nun 2001-2011 yılları arası çatışmalarda zayıf oranları incelendiğinde hiç Türk bulunmamaktadır (Livingston ve O'hanlon, 2012: 11). Günümüzde Taliban, istediği şartlar yerine gelirse, Türkiye'de barış görüşmelerinin yapılmasından yanadır (Çetin, 2013: 17). Bu da göstermektedir ki, Türkiye'nin yumuşak gücü Taliban'la oluşan amaçsal anlaşmazlıkları çözme konusunda etkilidir.
- Türkiye-savaş ağaları ilişkileri; Bonn anlaşması ile birlikte bazı güçlü savaş ağaları hükümette rol alarak, iç savaş ortamından sonra oluşan yeni ortamında kendilerine yer bulmak mücadelesine girmişlerdir (Incore Report, 2004: 27). Ayrıca merkezi hükümetin etkin olarak kırsalda söz sahibi olamamasından dolayı savaş ağaları, Bonn sonrasında kırsalda otorite sağlamaya devam ederek, güçlerini korumuşlardır (Heinrich Boll Foundation, 2006: 59). Türkiye, Dostum'a değişik konularda destek sağlamasına karşın, Afganistan'da tüm yerel liderlere eşit mesafede olmaya çalışmaktadır. Amaçsal olarak savaş ağaları, kendilerine uyuşturucu üretimiyle maddi kaynak

sağlama konusunda, Türkiye ile çatışma yaşanmaktadır. Ancak Türkiye çözüm konusunda uyuşturucuya alternatif gelir kaynakları sağlayarak, çatışmayı çözmeye çalışmaktadır (Temizer, 2013: 5). Türkiye'nin bu uygulaması da yumuşak gücün bir göstergesidir.

- Türkiye'nin uyuşturucu endüstrisi hakkındaki görüşleri; Afganistan'dan başlayan yasa dışı uyuşturucu trafiği, bölgedeki tüm ülkelerin istikrarını etkilemektedir (Gleason, Hanks, Bosin, 2009, 283). Afganistan kökenli uyuşturucu kaçakçılığı ve kaçak göç sorunundan direkt etkilenen ülkelerden biride Türkiye'dir (Çınarlı, 2009: 158, 159). Bu boyuttaki uyuşturucu sorununun, Afgan halkına geçim kaynağı sağlayan diğer bir yüzü daha olduğunu, önceden belirtmiştik. Maalesef Afganistan ekonomisinin %40'ını uyuşturucu oluşturmaktadır (Rubin, 2006: 183). Bu sorunun çözümü, Batı'nın yaptığı gibi haşhaş tarlalarını yakmak yıkmak değildir. Asıl çözüm, haşhaş potansiyelini, yasal olarak ilaç yapımı veya alternatif tarımda kullanmak ve halkın gelirini sağlamaktır. Türkiye, Afganistan'da yasal ve devlet gözetiminde haşhaş üretimi konusunda örnek alınabilecek bir ülkedir (Senlis Afghanistan, 2006: 127). Türkiye, uyuşturucu endüstrisi ile amaçsal bazda çatışma yaşadığı bu problemi, geçmiş tecrübeleri ve yumuşak güçle Afganistan için bir fırsata çevirebilecek potansiyele sahiptir.
- Türkiye-Pakistan ilişkileri; Afganistan Savaşının asıl kaybedeni şüphesiz Pakistan'dır (Özcan, 2002: 372). Pakistan'ın 11 Eylül sonrası oluşan durumda birine karar vermek zorunda olduğu iki seçeneği bulunmaktaydı. Seçeneklerden biri Taliban'a destek, diğeri de Taliban'a karşı terörle mücadele yer almaktı (Akhtar, 2008: 61). Ancak Pakistan'ın, seçim konusunda kararsızlığı, Pakistan'ı zor duruma düşürmüştür. Görünüşte müttefik olan ABD-Pakistan, özellikle 2008 yılında Pakistan'ın FATA bölgesinde kayıtsız kalması nedeniyle görüş ayrılıklarını en üst noktaya taşımışlardır (White, 2008: 160). ABD'nin Taliban'dan kaynaklı sorunları askeri operasyonlarla çözmeye çalışılması, Pakistan'ın giderek Taliban seçeneğine yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca Afganistan ve Pakistan'ın Taliban dışında çözmesi gereken çok sayıda problemi vardır. Bunların en başında göçmenler, mahkûm değişimi ve transit ekonomik geçiş yer almaktadır. Günümüzde 1,8 milyon Afgan göçmen Pakistan'da yaşamaktadır (Akhtar, 2008: 66). İki ülke arası sorunlara çözüm bulmak amacıyla Türkiye öncülüğünde yapılan Üçlü Zirveler,

yumuşak güç kullanımının en güzel örnekleridir. Bu platform sayesinde Türkiye ve Pakistan amaçsal olarak, Afganistan'ın stabilizasyonu ve yeniden inşasına verdikleri önemi kuvvetlendirmişlerdir (Aras, Dağcı, Çaman, 2009: 33).

- Türkiye-etnik gruplar ilişkileri; İnşacı devletler Afganistan'a Weber Tarzı devletler gibi yaklaşmışlardır. Hâlbuki Afganistan'da Kabile Tipi yönetim daha yaygındır (Edwards, 2010: 982). Afganistan'da geleneksel yasalar modern yasalara göre daha fazla önemlidir (Edwards, 2010: 986). Afganistan'ı yeniden yapılanma açısından ele aldığımızda üç grup insan bulunmaktadır. Birinci grup, savaşta Afganistan'da olanlar, bunlar modern yaşama rağmen geleneksel yaşamlarına devam etmektedirler. İkinci grup, komşu ülkelerden geri dönenler, bunların modern yaşama ulaşacak kadar maddi imkânı yoktur. Üçüncü grup, Batılı ülkelerden dönenler, bunlar modern yeniden yapılanmanın öncülüğünü yapmaktadırlar (Issa, Kohistani, 2007: 59, 60). Üçüncü grubun öncülüğünü yaptığı Afganistan'ın modern olarak yeniden yapılanmasında, geleneksel hayat tarzına modern yapılanma yöntemlerinin kullanılması büyük sorunlar meydana getirmektedir (Issa, Kohistani, 2007: 63). Bu nedenlerden Afganistan'da etnik yapı dikkate alınarak son derece adil bir idare oluşturulmalıdır (Saray, 2002: 179). Geleneksel yaşam tarzı ve yasalar geri plana itilmeye çalışılmamalıdır. "Nasıl Müslüman bir ülkede çağdaş yaşam ile şeriat veya kabile yaşamını beraber yürütebilirim?" sorusunun cevabı bulunmalıdır. Afganistan'da, bir günde şeriat hukukunu ve kabile hukukunu kaldırmak imkânsızdır. Türkiye'nin ülkenin gerçeklerini bilen bir ülke olarak, amaçsal bazda, Batılı ülkelere göre en çok faydalı olacağı konulardan biri, Afganistan'ın geleceği için etnik grupların birleştirilmesi ve modern yaşama entegre edilmeleridir.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin yerel aktörlerle ilişkileri her seviyede yumuşak güç merkezli olarak devam etmektedir. Başta hükümet olmak üzere, Afganistan'ın geleceğinde söz sahibi olacan tüm kesimler, Türkiye'ye kendini yakın hissetmektedirler. Afganistan devlet inşasında giderek artan Türkiye'nin rolü, tüm yerel aktörleri içeren yumuşak güç merkezli yaklaşımların, devlet inşasında başarıyı yükselttiğini göstermektedir.

6. SONUÇ

Devlet İnşasının başarısı için, devlet inşa eden ülkelerin ve uluslararası toplumun, Türkiye örnek olayından yola çıkarak, tüm kesimleri kapsayacak “yumuşak güç (soft power)” içeren politikaları “sert güç (hard power)” içeren politikalara göre daha fazla tercih etmesi gerektiğini ispatlamak amacıyla yola çıkılan makalede; sıra ile devlet inşasında başarı, Batı ve Afganistan’da devlet inşası, Türkiye ve Afganistan’da devlet inşası, Afganistan devlet inşasında yumuşak güç-başarı ilişkisi analiz edilmiştir. İlk olarak literatürden, devlet kurumlarının güçlendirilmesi konusunda bir kavram birliği bulunmasına rağmen devletin güçlendirilmesi gereken kurum ve boyutlarında farklılıklar bulunduğu anlaşılmıştır.

İkinci olarak, Batı’nın güçlendirilmesi gereken boyutlardan, sert güç ve güvenliğe öncelik verilmesinin, ayrıca Afganistan’daki yerel kesimlerin devlet inşa sürecine tam anlamıyla katılmamasının, devlet inşa sürecindeki başarısızlığın asıl nedeni olduğu görülmüştür. Ancak devlet inşası her ne kadar dış güçlerin yönlendirdiği bir süreç olsa da, unutulmamalıdır ki Afganistan’ın geleceği Afganların ellerindedir. Tarihte de görülmüştür ki, Afganistan’ın erken modernleşme çabaları hep liderlerin sürülmesi veya idamıyla sonlanmıştır (Suhrke, 2007: 1296). Günümüzde de böyle bir erken modernleşme sonucunda oluşacak ortamda, Afganistan’ın güvenlik sektörünün çökmesi, bölgedeki komşularını olumsuz etkileyecektir (Rubin, 2006: 176). Bu yüzden Afganistan’ın devlet inşasında kurumsallaşmaya öncelik vermesi gerekmektedir. Afganistan’ın sağlam devlet kurumlarına sahip olmadan güvenlik güçlerinin kontrolünü tam anlamıyla alması zordur (Giustozzi, 2011: 18). Dünya İnsani Kalkınma göstergelerinde en sonda yer Afganistan’da, insan kaynağının eğitimi, sağlığı, öğretimi konularında müthiş bir atılıma ihtiyacı vardır (Rubin, 2006: 181). Arzu edilen atılım da ancak uzun soluklu, yumuşak güç içeren ve tüm yerel aktörleri içine alan bir devlet inşa süreciyle elde edilebilir.

Üçüncü olarak, Türkiye-Afganistan, hükümet dâhil, yerel aktör ilişkileri iki boyutta incelenmiştir. Birinci boyut, iki ülke arası tarihi dostluk ve günümüze yansımaları; İkinci boyut ise, 2001 yılı sonrası icra edilen devlet inşa faaliyetleridir. Bu iki boyutun incelemesi neticesinde, Türkiye’yi, devlet inşasında, Batı’dan ayıran noktanın yumuşak güç ve kurumsallaşmaya önem vermesi olduğu görülmüştür. Nasıl tarihte, Türkistan Hanlıkları, Rus ve Çin işgali öncesi düşman kuvvetlerce sarılmış ve medeni dünya ile bağlantısı kesilmişse; Afganistan’da da aynısı yapılmış ve ülke eğitimsiz ve

medeniyetsiz bırakılıp, fakirleştirilmeye çalışılmıştır. Eğer tarihte Afganistan’da medeniyet, kültür, bilim, eğitim alanında bir hamle yapıldıysa Türkiye sayesinde olmuştur (Saray, 2002: 186). Tarihte yaptığı gibi, hiçbir şey beklemeden Afganistan’ın iyiliği için, eğitim ve ekonomik desteği yapabilecek tek ülke Türkiye’dir. Afganlar Türklere “Yalnız sizin desteğinizle kurtuluruz.” demektedirler (Saray, 2002: 191). Türkiye günümüzde, bu tarihi sorumluluğunu, tüm kesimleri kapsayacak şekilde, yumuşak güç kullanarak, yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak Afganların beklentilerine karşı yapılanlar yetersiz kalmaktadır. 2014 ve sonrasında yapılacaklar, Afganların beklentilerini karşılayacak şekilde artarak devam etmelidir.

En son olarak, yumuşak güç-devlet inşası başarı ilişkisi ele alınmıştır. Görüldüğü üzere Batı, sert güç ve güvenliğe öncelik verme yaklaşımı neticesinde, Sovyetlerin ve İngilizlerin tarihte düştüğü duruma düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çıkmazdan kurtulmak amacıyla, Türkiye örnek alınmaya başlanmıştır. BM Afganistan’da, 1368 ve 1373 sayılı kararlarıyla, terörizmle mücadelede askeri olmayan yöntemlere ve terörizmin kaynağının kurutulmasına vurgu yapmasına (Örnek, 2012: 131) rağmen, ancak 2009 yılından sonra uluslararası toplum devlet inşasında yumuşak gücün önemi daha net anlamaya başlanmıştır. Artık terörle mücadele için Afganistan’a gönderilen ABD ve NATO askerlerinin, bölgenin gerçeklerini anlaması için kültürel ve dil eğitimi gibi eğitimler alması gerektiği anlaşılmıştır (Johnson ve Mason, 2008: 75). Afganistan devlet inşasında, “Gönülleri ve Beyinleri Kazanmak” en önemli diplomasi stratejisidir. “Gönülleri ve Beyinleri Kazanmak” ise sadece yumuşak güçle sağlanabilir. ANA’nın en son hedefi 240.000’dir. Bu hedefe ulaşmak için bölgesel eğitim merkezlerinin sayısının artması gerekmektedir (Cordesman, 2009: 21,22). ANP içinde aynı durum söz konusudur. Ancak sorunun çözümü sadece sayılarıyla artırmakla değil eğitimin kalitesi ve kurumsallaşmayı artırmakla elde edilebilir.

Sonuç olarak, Türkiye Afganistan’da tarihteki ikili ilişkilerin bir yansıması olarak, yumuşak güç ve kurumsallaşmaya öncelik vererek, devlet inşasında başarılı olmaya devam etmektedir. Batı’nın, Türkiye’nin Afganistan devlet inşasında göstermiş olduğu başarıdan çıkarması gereken ders, 2009’dan beri önemini anladığı devlet inşasında “başarı-yumuşak güç” denkleminin işlevini artırması, yerel aktörlere devlet inşasında daha çok katılım sağlaması ve devlet inşasında güvenlikten çok kurumsallaşmaya öncelik vermesidir. Afganistan’ın çıkarması gereken ders ise, dış yardımlar

ve desteklerin niceliği/niteliği ne olursa olsun, kurumlara talep olmadan kurumların arz edilemeyeceğidir. Dolayısı ile devlet inşasının başarısı Afganların kurumları talebine bağlıdır. Kurumları talep edip etmemekte tamamen Afganların kendi ellerindedir.

KAYNAKÇA

- Afgan Opium Survey, UNDOC, Vienna 2011.
- Akhtar, N., "Pakistan, Afghanistan, And The Taliban", International Journal On World Peace, Volume 25, No.4, December 2008, 49-73.
- Aras, B., Dağcı, K. ve Çaman, M.E., "Turkey New Activism in Asia", Alternatives: Turkish Journal of International Relations, Volume 8, no 2, Summer 2009, 24-39.
- AREU, A to Z Guide to Afghanistan Assistance, Afghanistan Research and Evaluation Unit Publish, tenth edition, 2012 Kabul.
- Aydemir, E., "How Turkey's Soft Power Can Aid NATO in Afghanistan", NPQ, Spring 2010, 39-41.
- Ayub, F., Kouvo, S. and Wareham R., Security Sector Reform in Afghanistan, Initiative for Peacebuilding, April 2009.
- Barnes, C., Agents for Change: Civil Society Roles in Preventing War & Building Peace, European Centre for Conflict Prevention, Netherlands 2006.
- Barnett, M., "Building a Republican Peace: Stabilizing States after War.", International Security, Vol.30, No.4, 2006, 87-112.
- Call, C., Ending Wars, Building States, Lynne Rienner Publishers Boulder, 2008.
- Chandler, D., Empire in denial: the politics of state-building, Pluto Press, London 2006.
- Chappuis, F. and Hanggi, H., The Interplay between Security and Legitimacy: Security Sector Reform and State-Building, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009.
- Cordesman, A. H., Afghan National Security Forces: Shaping the Path to Victor, CSIS Report, 27 July 2009.
- Çetin, H. -Eski NATO Afganistan Kıdemli Temsilcisi-, "Afganistan'da devlet inşası, devlet inşasında başarı, yumuşak güç ve Türkiye" konulu görüşme, Ankara 08 Şubat 2013.
- Çınarlı, Ö., Afganistan'daki İç Savaş ve Dış Müdahale (1989-2001), Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2009, Doktora Tezi.
- Dennys, C. ve Hamilton-Baillie, T., "Strategic Support to Security Sector Reform in Afghanistan, 2001-2010", SSR Issue Papers, CIGI, No. 6, January 2012.
- Dobbins, J., "Nation-Building The Inescapable Responsibility of the World's Only Superpower", Rand Review, Volume 27, No. 2, Summer 2003, 17-27.

Dobbins, J., McGinn, J. G., Crane, K., Jones, S. G., Lal, R., Rathmell A., Swanger, R. ve Timilsina, A., "America's Role in Nation-Building from Germany to Iraq", Executive Summary, Rand, 2003.

Dobbins, J., The beginner's guide to nation-building, , RAND National Security Research Division, Santa Monica 2007.

Dobbins, J., "Launching an Afghan Peace Process", Sustainable Strategies for Afghanistan and the Region After 2014, The Aspen Institute, Berlin 2012.

Edwards, L. M., "State-building in Afghanistan: a case showing the limits?", International Review of the Red Cross, Volume 92, No.880, December 2010, 967-991.

Eksi, M., "Turkey's Increasing Role in Afghanistan", Journal of Global Analysis, Volume 1, No 2, July 2010, 141-152.

Erdoğan, R. T., "Strengthening Turkey's Security in a Changing World", IDEF Focus, Military Technology, sayı.4, 2009, 48-52.

Esmer, C., "Yeniden Ayağa Kalkmaya Çalışan Ülke: Afganistan", TİKA Avrasya Bülteni, Sayı 32-33, Mart/Nisan 2005, 34-39.

Etzioni, A., Security first: For a muscular, moral foreign policy, Yale University Press, Yale 2007.

Fukuyama, F., Devlet İnşası (çev. Devrim Çetinkasap), Remzi Kitapevi, İstanbul 2005.

Gleason, G., Hanks, R. R. ve Bosin, Y., "Afghanistan Reconstruction in Regional Perspective", Central Asian Survey, Vol. 28, No. 3, September 2009, 275-287.

Giustozzi, A. ve Rossi, S., "Disarmament, Demobilisation and Reintegration of Ex-Combatants (DDR) in Afghanistan: Constraints and Limited Capabilities", Crisis States Working Papers, Series No 2, June 2006, London.

Giustozzi, A., "Reconstructing the Defence Sector", Afghanistan Security Sector Governance Challenges, DCAF Afghanistan Regional Programs Series No. 10, 2011.

Heinrich Boll Foundation, Publication series on Promoting Democracy in Fragile States under Conditions of State Fragility Issue 1: Afghanistan, Heinrich Böll Foundation, Berlin 2006.

Heupel, M., State-Building and the Transformation of Warfare, Martinus Nijhoff Publishers, Boston 2009.

Incore Report, From Warlords to Peacelords, University of Ulster, Northern Ireland, 2004.

Issa, C. ve Kohistani, S. M., "Kabul's Urban Identity: An Overview of the Socio-Political Aspects of Development", ASIEN, Volume 104, July 2007, 51-64.

Jalali, A. A., "The Future of Afghanistan", Parameters, Spring 2006, 4-19.

Johnson, T. H. ve Mason, M. C., "No Sign until the Burst of Fire Understanding the Pakistan-Afghanistan Frontier", International Security, Volume 32, No. 4, Spring 2008, 41-77.

Johnson, T. H. ve Mason, M. C., “Understanding The Taliban and Insurgency in Afganistan”, *Orbis*, Winter 2007, 71-89.

Kayani, S. P. A. - Afganistan Ankara Büyükelçiliği Kültür İşleri Sorumlusu ve İkinci Kâtip-, “Afganistan’da devlet inşası, devlet inşasında başarı, yumuşak güç ve Türkiye” konulu görüşme, Ankara 08 Şubat 2013.

Kocaoğlu, T., “Afganistan Ulusal Sorununun Uluslar Arası Boyutları”, *Afganistan Üzerine Araştırmalar* (der. Ali AHMETBEYOĞLU), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul 2002.

Lafraie, N., “NATO in Afghanistan: Perilous Mission, Dire Ramifications”, *International Politics*, Volume 46, No. 5, 2009, 550–572.

Livingston, I. S. ve O’hanlon, M., *Afganistan Index*, Brookings Institute, 30 January 2012.

Mackay, Major Gen (ret.) A., Sedra, M. ve Burt, G., “Security Sector Reform (SSR) in Insecure Environments: Learning from Afghanistan”, *Journal of Security Sector Management*, Volume 8, Issue 3-September 2011, 1-20.

Mansfield, E. D. ve Snyder, J. L., *Electing to fight: why emerging democracies go to war*, MIT Press, Cambridge 2005.

Miller, P. D., *Strategies Of Statebuilding: Causes Of Success and Failure In Armed International Statebuilding Campaigns By Liberal Powers*, Georgetown University, Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences, Washington 2010.

Oran, B., *Türk Dış Politikası Cilt 1 1919-1980*, 15. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Örnek, Dr. S., “Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu”, *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı1, Yıl 2012, 107-134.

Özcan, M., “Büyük Oyun II: Taliban Sonrası Afganistan”, *Afganistan Üzerine Araştırmalar* (der. Ali Ahmetbeyoğlu), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul 2002.

Paris, R., *At war's end : building peace after civil conflict*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Ra’ees, Dr. W., “Obama’S Afghanistan Strategy: A Policy of Balancing the Reality with the Practice”, *Journal of Politics and Law*, Volume 3, No. 2, September 2010, 80-93.

Rahim, T., “The future of Afghanistan: an Afghan responsibility”, *International Review of the Red Cross*, Volume 92, No.880, December 2010, 933-1002.

Roberts, J. J., *Afganistan and Western Policy: 1929-1956*, Ohio University, Ohio 1990.

Roeder, P. G. ve Rothchild, D. S., *Dilemmas of State-Building in Divided Societies*, Cornell University Press, Ithaca 2005.

Rubin, B. R. ,”Peace Building and State-Building in Afghanistan: constructing sovereignty for whose security?”, *Third World Quarterly*, Vol. 27, No. 1, 2006, 175-185.

Ruttig, T., "Afghanistan between Democratization and Civil War: Post-2014 Scenarios", Sustainable Strategies for Afghanistan and the Region After 2014, The Aspen Institute, Berlin 2012.

Saray, Dr. M., *Dünden Bugüne Afganistan*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1981.

Saray, Prof. Dr. M., "Afganistan Üzerine Bir Söyleşi", *Afganistan Üzerine Araştırmalar* (der. Ali Ahmetbeyoğlu), Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul 2002.

Sedra, M., "European Approaches to Security Sector Reform: Examining Trends through the Lens of Afghanistan", *European Security*, Volume 15, No. 3, September 2006, 323-338.

Senlis Afghanistan, *Afghanistan Five Years Later The Return Of The Taliban*, Mf Publishing, Spring/Summer 2006, London.

Suhrke, Astri, "Reconstruction as Modernisation: the Post-Conflict Project in Afghanistan", *Third World Quarterly*, Volume 28, No. 7, 2007, 1291-1308.

Swenson, G. ve Sugerman, E., "Building the Rule of Law in Afghanistan: The Importance of Legal Education", *Hague Journal on the Rule of Law*, Volume 3, 2011, 130-146.

Temizer, A. - Eski Türkiye Afganistan Ticaret Müşaviri-, "Afganistan'da devlet inşası, devlet inşasında başarı, yumuşak güç ve Türkiye" konulu görüşme, İstanbul 09 Şubat 2013.

Temizer, A.-Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşaviri-, *Afganistan Ülke Raporu*, Kabil Ticaret Müşavirliği, Kabil 2010.

Türesin, E., *Afganistan'a Güvenlik Ve Kalkınma Yardımlarımız*, Dış İşleri Bakanlığı Bilgilendirme Notu, Ankara 2013.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, *Afganistan Sağlık Alanında İşbirliği Faaliyetleri*, Milenyum Matbaacılık, Ankara 2008.

Vamvakas, P., "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots", *Turkish Studies*, Volume 10, No1, March 2009, 57-74.

Weigand, F., "Human vs. State Security: How Can Security Sector Reforms Contribute to State-Building? The Case of Afghan Police Reform", Working Paper Series 2013, Development Studies Institute London School of Economics and Political Science, January 2013.

White, J. T., *Pakistan's Islamist Frontier: Islamic Politics and U.S. Policy in Pakistan's North-West Frontier*, Religion & Security Monograph Series, No. 1, Center on Faith & International Affairs, Arlington 2008.

Williams, M.J., "(UN) Sustainable Peacebuilding: NATO's Suitability for Postconflict Reconstruction in Multiactor Environments", *Global Governance*, Volume 17, 2011, 115-134.